

OD STRIPOFILA, ZA STRIPOFILE

NOVI BROJ KVADRATA NADILAZI FORMU ČASOPISA – POSRIJEDI JE IZVRSNO MONOGRAFSKO IZDANJE O KLASIKU DEVETE UMJETNOSTI HUGU PRATTU

IGOR GAJIN

Kada je Vjekoslav Đaniš, entuzijast iz Bizovca, u prvim poslijeratnim godinama nakanio pokrenuti časopis za strip, zvučalo je to – ako ćemo biti iskreni – kao da pokreće glasilo za domaće ljubitelje *birdwatchinga* ili publikaciju za klub pušača lula. Ma koliko smo se u to vrijeme više-manje entuzijastično odnosili prema obećavajućim perspektivama novoizborene sloboda, za neke inicijative vrijeme ipak još nije bilo posve zrelo niti je ovo podneblje preko noći postalo zahvalno za pošten naum. Dovoljno je bilo pratiti dnevni informativni program ili poslušati razgovore u birtiji, a u Đaniševom slučaju i porazgovarati s trafikanticama, kako bi se stekao vrlo jasan uvid da je i strip relikv jedne kulture koji cirkulira još samo po *buvljacima*, među ostalom postapokaliptičnom ponudom zastalih ostataka civilizacije koju Teofil Pančić naziva Yutlantidom. Nominalno, strip je medij za infantilnu dob, a vremena su bila ozbiljna, preozbiljna.

KAO DA SCENA POSTOJI Baš kao i *birdwatching*, i strip je pripadao jednom standardu urbane kulture i dokolice koji je tek trebalo dočekati, u nekom nedefiniranom futuru. I kada se pomislilo da je taj godotovski trenutak možda napokon stigao, u život su nam krenuli penetrirati novi mediji, pa su se rasplamsale prognoze o smrti papirnate kulture, a nadasve se mudrovalo o tome kako su nove generacije nepovratno izgubile vezu sa stripom, preusmjerivši se na atraktivniju ponudu videoigara i ostalih spektakularnih ekranskih interakcija. U tom kontekstu nije slučajno spomenut i klub pušača lula, budući da je tako glasio naslov izvrsne zbirke priča Ede Budiše iz osamdesetih godina. Naime, kako je ta proza potonula u zaborav, tako se i za strip činilo da je definitivno sahranjen u predratnoj dekadi, s mnogobrojnim sličnim plodovima kulture za koje se počelo vjerovati da su proživjeli svoj zenit ili da su naprosto pregaženi vremenom. Defetizam je, na kraju krajeva, bio osnaživan i otužnom tiražom obnovljenih serijala čije su epizode nekad bile najiščekivanije štivo tjedna.

Uostalom, za specijalizirani se časopis podrazumijeva da područje njegove specijalizacije uopće postoji – štoviše, da to područje karakterizira određena dinamika zbog koje se potreba za časopisom i javlja, ne bi li se kroz medij takvog tipa evidentirala kretanja, ažurirali doprinosi, artikularo tendencije, problematiziralo praksu, razlučivalo se efemerno od relevantnoga ... Ukratko, za određenu je djelatnost strukovni časopis foramsko mjesto promišljanja njenog pravca. Teško da je novopokrenuti *Kvadrat* Vjekoslava Đaniša mogao ispunjavati bilo koju od tih funkcija kada se jedino "vitalno" od hrvatskoga stripa, što je tada postojalo na sceni, svodilo na produkciju samo jednoga čovjeka, Dubravka Matakovića, pa je časopis takve orijentacije mogao jedino historicistički guslati o respektabilnoj tradiciji hrvatskoga stripa od Maurovića do Novog kvadrata, iznova prelistavati klasike devete umjetnosti i teoretizirati o njihovim (ne)otkrivenim kvalitetama te općenito ukupnom intonacijom svih priloga biti u potpunosti u prošlom svršenom vremenu. Konstruirati aktualnost i

dinamičnost preuveličavanjem mjestimičnih znakova minorne aktivnosti u tzv. hrvatskom svijetu stripa bila je pak dirljiva *Kvadrata* strategija simuliranja da hrvatska strip scena ipak postoji, kao što se i danas mnogobrojnim tehnikama fabriciranja sretne normalnosti, mehanizmima svedenima na funkciju aparata za umjetno održavanje života, simulira da hrvatska kultura funkcionira podmazano.



Kvadrat 31-32, Ogranak Matice hrvatske Bizovac, 2015.

SINERGIJA S EKRANIZACIJAMA

Autorska scena u hrvatskom svijetu stripa i danas broji skromnih nekoliko imena, ali se barem dogodio pozitivan pomak u obnovljenoj recepciji te je strip kao medij generalno uspio reanimirati interes javnosti. Navodni gubitnik pred videoigramama i ostalim novomedijskim senzacijama, strip se izvukao iz kreativne krize i prestrojio se u odnosu na novu kulturno-medijsku konstelaciju zaokretom prema hrabrijim temama, kompleksnijim naracijama i snažnijim vizualnim ekspresijama, a po invenciji i sve otvorenijem prakticiranju postmoderne metasvijesti gotovo da ne kaska za revolucionarnim televizijskim serijama. Krucijalno novi, snažniji pogon strip je definitivno zadobio kroz sinergiju s ekranizacijama, iznova otkrivajući publici da je naša mitologija imaginacijskim bogatstvom, reflektiranjem kolektivne psihologije i kulturalnom važnošću posve ravnopravna onoj antičkoj. Nove generacije, koje su naizgled izgubile vezu s devetom umjetnošću, otkrile su strip u piratskim izdanjima, skeniranima i okačenima na Internet, a starije generacije, smatrajući konzumaciju stripova izrazom kulturnog rafinmana jednakog slušanju džeza, mogli su se nasladiti prelistavanjem svojih omiljenih sličica i tabli, sada među respektabilno dizajniranim albumskim koricama. Više nitko ne spori

o umjetničkoj vrijednosti stripa, u skladu s onom McLuhanovom tvrdnjom da stare, donedavno podcjenjivane oblike u novim vremenima pretvaramo i uzdižemo u umjetničku vrijednost.

Trenutno doba navodne renesanse stripa Vjekoslav Đaniš je, dakle, dočekao strpljivo, preko dva desetljeća održavajući kontinuitet u objavljivanju *Kvadrata*. Nema sumnje, zasigurno mu se dogodio mali milijun trenutaka kada je pomišljao da pošalje sve k vragu i prestane se zlopatiti – u nezahvalnoj sredini kao što je naša – bespotrebno, neisplativim trošenjem samoga sebe na račun ugodnijih načina da se ubiju dani i opuštaju živci; ali, očito je ipak nalazio nekakve inatne satisfakcije da iz broja u broj, prolongira svoju ustrajnost. Dodatni je kuriozum u tome fenomenu to što je institucionalni pokrovitelj objavljivanja *Kvadrata* svih ovih godina Matica hrvatska, i to još (nominalno) provincijski ogranak, za koji bi se očekivalo da predvidljivo i u 21. stoljeću prakticira ortodoksno konzervativnu kulturnu politiku, u skladu s neodstupajućim i nefleksibilnim mjerilima preporodne estetike iz 19. stoljeća.

U svakom slučaju, Đaniš izjavljuje da od 300 primjeraka *Kvadrata* 200 proda, a rijetko kad mu neki od projekata predloženih Ministarstvu kulture za sufinanciranje bude odbijen. Pored toga, uz *Kvadrat*, proširio je izdavačku djelatnost i na objavljivanje niza elegantno dizajniranih albuma u kojima se predstavlja antologija hrvatskoga stripa te planira produkciju proširiti i pokretanjem nekoliko novih biblioteka, uključujući i ediciju posvećenu teoriji stripa.

TAJ RUŽNI, HIPNOTIČKI CRTEŽ

Usred tog produktivnog zamaha i najnoviji *Kvadrat*, dvobroj 31-32, predstavlja jedan od vrhunaca u bibliografiji tog, sada već dugovječnog časopisa, a kapitalnost temata o stripovskom autoru Hugu Prattu na 150-ak stranica ne ostavlja stripofilima nikakav prostor za promišljanje trebaju li posegnuti za tim izdanjem ili ne. Đaniš je okupio dvadesetak autora iz Hrvatske, regije i inozemstva, od strip autora i književnika (Tomica Bajsić, Vasa Pavković, ...) preko novinara, kritičara i teoretičara (Dario Grgić, Tomislav Čegir, ...) pa do sveučilišnih profesora (Midhat Ajanović Ajan s Odjela za filmske studije Sveučilišta u Göteborgu) i strip nakladnika (Živojin Tamburić iz Londona), pridružujući još tom korpusu i tekstove autora kao što su Oscar de Majo, Juan Sasturain i Roberto Fontanarrosa.

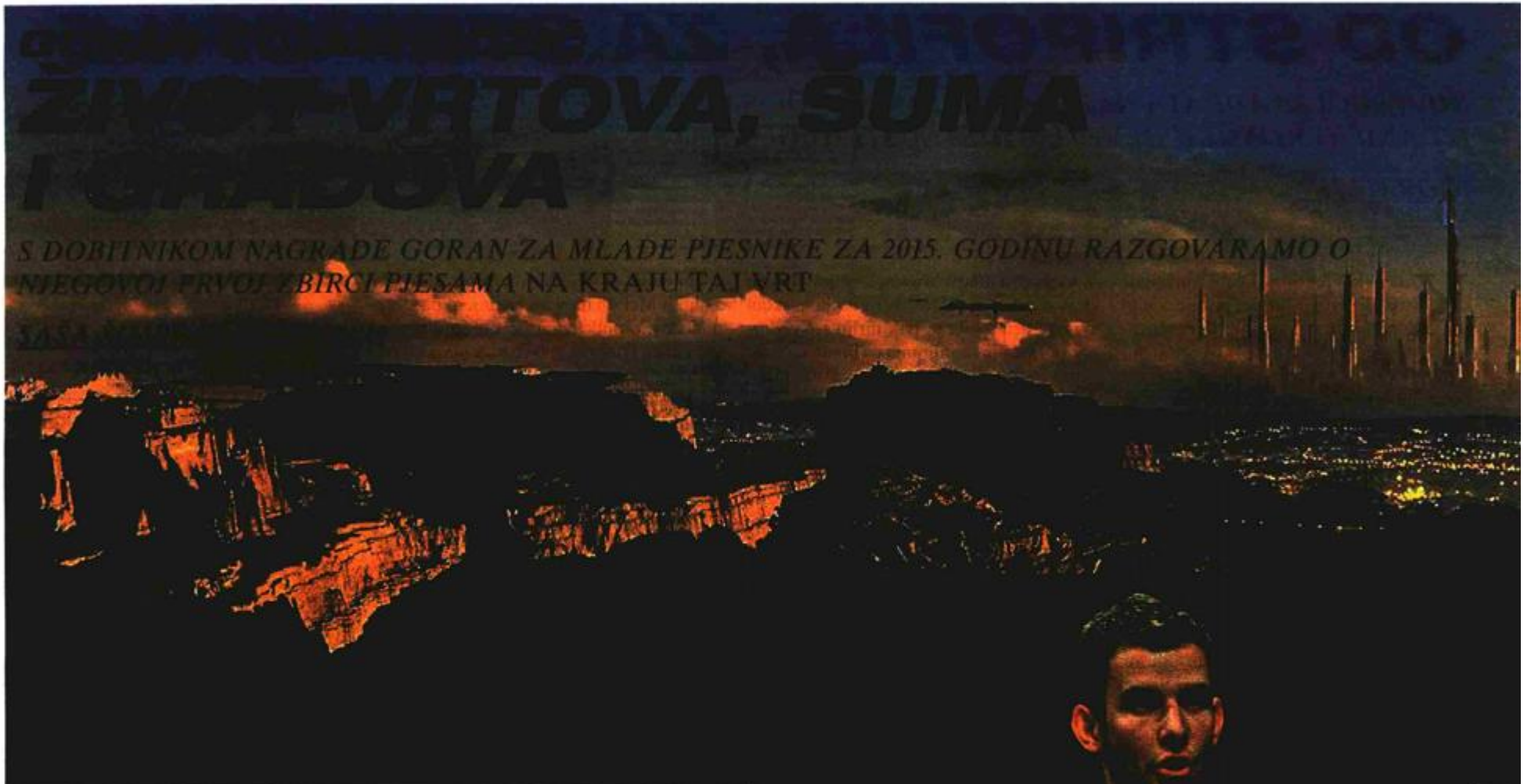
Dakako, jedina asocijacija koja se refleksno javlja uz ime Huga Pratta jest najslavnije ostvarenje iz njegova opusa, *Corto Maltese*, kanonska lektira postmoderne poetike i antologijska ikona (pop)kulturnoga imaginarija koja bezrezervno zaslužuje visoko mjesto čak i u najrigoroznijim pregledima povijesti umjetnosti. Stoga je razumljivo da se u većini priloga tematiziraju razni aspekti Prattovog rada upravo na tom stripu, ali je priređivač dijelom tekstova uspio obuhvatiti i čitanje većine ostalih, manje poznatih ili manje uspješnih Prattovih serijala. Ugrubo, dvadesetak uvrštenih radova, od kojih su neki popraćeni i gusto popisanom literaturom, mogli bismo podijeliti u tri tipa: povijesno-kronološki (u kojima se rekonstruiraju

MA KOLIKO HUGO PRATT BIO VELIKI AUTOR, ZAPRAVO GA SE OSIROMAŠUJE SVOĐENJEM NJEGOVE VELIČINE SAMO NA REZULTATE POSTIGNUTE SERIJALOM O CORTU MALTESEU, PA JE STOGA ITEKAKO VAŽAN KVADRATOV PODUHVAJ PROŠIRIVANJA TAKVE SLIKE

Prattove umjetničke etape i isprepliću s biografskim dionicama), impresionističko-esejistički (u smislu slobodno iznesenih dojmovi potaknutih čitanjem Prattova djela) i znanstveno-analički (u kojima se iscrpnom sustavnošću pokušava detektirati onaj "faktor X" zahvaljujući kojem se Corto Maltese uzdigao do statusa remek-djela).

U dosadašnjim medijskim osvrtima na taj dvobroj *Kvadrata* pohvale su više upućene omogućavanju uvida u sporednije Prattove radove, u sjeni Corta Maltesea. Istina je da ma kako velik autor Hugo Pratt bio, zapravo ga se osiromašuje svodenjem njegove veličine samo na rezultate postignute serijalom o *Cortu*, pa je stoga itekako važan *Kvadratov* poduhvat proširivanja portretne slike o Prattu i upotpunjavanja mozaika o njegovoj nedvojbenoj kreativnoj raskoši. S druge strane, iako količina hvalospjeva upućenih genijalnosti *Corta Maltesea* može već početi živcirati, tekstovi u *Kvadratu* dobrodošli su niz nastojanja da se sva ta fascinacija i mitologizacija ipak pokuša racionalizirati, pa je zanimljivo na jednom mjestu vidjeti gustu koncentraciju raznolikih pristupa u nastojanju objašnjavanja fenomena *Corto*. U tom smislu ponudeni su nam uistinu iscrpne analize Prattove crtačke i pripovjedne tehnike, interpretacije njegove montaže, kadriranja, narativne logike njegovih crteža, načina portretiranja lica, simbolike provodnih motiva ili pak stilističkih rješenja, naročito u efektima postignutima specifičnom Prattovom tehnikom kontrastnog odnosa između crnih i bijelih površina. Dakako, jednoznačnog odgovora nema: jedni smatraju da je tajna u iznimno razvijenoj pripovjednoj niti, dok drugi pak preferiraju smjestiti kvalitetu u specifičan Prattov crtež. No skoro sve autore provocira enigma kako "nedovršen" i "ružan" (prema ocjenama nekih *Kvadratovih* suradnika) Prattov crtež uspijeva djelovati tako hipnotički.

Po kvaliteti urednosti, iscrpnoj faktografiji, temeljitim analizama i pažljivom kombiniranju tekstualnih priloga s pratećim ilustracijama novi dvobroj *Kvadrata* čak prerasta karakteristike časopisa i može ga se ocijeniti gotovo kao dragocjeno monografsko izdanje o Hugu Prattu. ■



U Vašoj zbirci sve je u biljkama. U koliko je mjeri to varka?

— Nema varke. Barem ne u ovoj zbirci: htio sam imati čitav mali leksikon biljaka koje mi na ovaj ili onaj način nešto znače, mada to ne znači da je to polje sada iscrpljeno i da mu se neću vraćati. Vjerojatno neću moći, niti željeti, udaljiti se od biljaka. Čitao sam Vaš intervju s Igorom Juranom u zadnjem veljačkom broju Zareza ove godine; ona njegova rečenica kako se "posjedovanjem nekolicine biljaka i znanja o njihovom podrijetlu na neki način pred sobom ima mali živući model svijeta" nekako mi se svidjela i učinila srodnom mojem viđenju biljaka, pa tako i u zbirci. Osim što on to gleda više intelektualno-spoznajno, informacijski, a ja izrazito intuitivno, i zato govorim gotovo samo o meni poznatim, "domaćim" biljkama. Biljka je prečica do kompleksa značenja, sjećanja i asocijacija prethodno vezanih uz nju, a istovremeno imam dojam da su biljke, naročito neke njihove karakteristike, poput boje dlačica na stabljici rajčice, prosijavanja svjetla kroz plod ogrozda, mirisa drijemovca itd., artefakti bezvremenosti, vodovi do suštine zemlje, nešto što ostaje i što se ne mijenja unutar ljudskog vijeka pa ni unutar stotina i tisuća njih. Teško je kod tako intuitivnih stvari biti egzaktni i jasan. Odatle poezija, uostalom.

Uz prirodu, snove, ljubav, mijene, vrlo je prisutna i smrt.

— To je neizbježna preokupacija, koja je i zato koliko klišeizirana, toliko i nezamorna, rekao bih, pogotovo ako je suprotna. A sve ovo što ste nabrojili ustvari je jedno s drugim nerazdruživo povezano; naročito trijada priroda-mijena-smrt, što je i očito. Mislim da se svi mi prije ili kasnije razračunamo s konceptom smrti – dobro, neki možda nikada, ali to nisu zanimljivi ni zreli ljudi. Neki se suoče s njim vrlo rano, recimo oni koji su u djetinjstvu prošli rat; ali budući da se ja rata sjećam uglavnom iz vijesti, uzbuna i jednog jedinog kratkog bombardiranja i da u njemu nikog bliskog nisam izgubio, kao i da su mi djetinjstvo i mladost prošli relativno mirno i netraumatično – morao sam naći drugačiji način da se približim smrti. S

obzirom na to da nisam nikakav (dogmat-ski) vjernik, mislim da sam pokušavao iscrutati i nekakvu svoju filozofično-liričnu "eshatologiju", odnosno poigravao sam se s nekoliko ideja nastavka i vječnosti postojanja.

GRAD KAO STAN

Zbirka je kombinacija lirske proze i poezije. Kako odlučujete što ide u kojoj formi?

— Pa nema tu nekog odvajanja ni velikog razmišljanja. Sve percipiram kao kontinuum, nema velike razlike između stiha i rečenice i lako mi je iz jednoga prijeći u drugo, naročito otkako sam – a takve su praktički sve pjesme u ovoj zbirci – prešao na slobodni stih. Mislim da me preko ruba odluke *stih ili rečenica?* obično prevede moj pojam o tome koliko razgranat moram biti, koliko nešto mogu sažeti ili ne, odnosno već prema tome ocijenim li da će nešto više govoriti bude li razvedeno i obimno kao proza ili zaključim da će više "udarati" u kraćem, ritmičnijem stihu. Neke od pjesama u prozi promatram i kao eventualne skice za kasnije raspisivanje u narativnijem obliku. Druge su pak to postale tek za zbirku – treći ciklus zbirke, koji je u simetrijskom središtu knjige, ali nije nužno i u težištu, zapravo je najprije čitav bio u stihu, a onda sam nekako osjetio da u prozi funkcionira bolje, s obzirom na rečeničnost koju je već imao.

U jednom od ranijih intervjuja rekli ste da nijedan toponim nije slučajna, a osim konkretnog vrta, voćnjaka i šume, protagonisti Vaše zbirke su i gradovi. Pritom, sva ta Vaša mjesta nisu nužno fizička. Koliko ima stvarnih mjesta u onim imaginarnim i obrnuto?

— Ima mnogo stvarnih gradova u onim imaginarnim, dakako. Ipak, često su to više – opet – intuitivne impresije nego doslovni opisi za koje bih se nadao da će ih neki poznavatelj provaliti ili za koje, baš suprotno, računam da ih neće provaliti nitko, pa da će zadržati potpuno imaginarnan dojam. No ima tu svega. Od nikad posjećениh, ali imenom ili tekstom naslućenih gradova, preko urbanih ili posturba-

nih krajolika iz videoigara, do – u velikoj mjeri – nekih sanjanih ulica, trgova, luka, pothodnika. A često se i to sve stopi u nešto potpuno drugačije, što više sasvim ne odgovara ni jednom od tih izvora. Meni grad mnogo znači, jer imam sklonost da ga doživim kao niz soba, kao stan. A kako se zna da je u snovima zgrada, kuća naše Ja, onda je i sanjani grad neko nabujalo i multiplicirano Ja, ili sjena svega što je izvan tog Ja i što mu na neki način prijete: bilo da će ga razgraditi, bilo da će ga nadograditi. To sad zvuči i zastrašujuće, ali zapravo su mnogi od tih sanjanih, a i stvarnih gradova mirna mjesta osvjetljena jutarnjim suncem, dizajnirana nekom prosvijećenom rukom, barem mjestimično.

VODOVI DO PARALELNIH SVJETOVA

Kako gledate na intertekstualnost u vlastitim pjesmama: značaj citata, onih očitih i onih manje očitih?

— E pa to je unutarknjiževni eho onoga kako gledam na biljke: citati i aluzije prečice su do drugih sklopova za koje želim da budu apstraktna nadogradnja ili pak arhitekst pojedinog mojeg teksta. Oni su vodovi do kulture, do već stvorenih paralelnih svjetova, ali ne samo objektivno, već i subjektivno: oni su mi i fusnote, i podsjetnici, i poziv na komunikaciju s čitateljem, a istovremeno i, u manjoj mjeri, poziv čitatelju da komunicira s citiranim tekstovima. Kao i kod svakoga tko nešto citira, citati su i kod mene znak poštovanja prema autoru i prema tekstu koji navodim i na kojem ponekad i gradim pjesmu

ili je njime obogaćujem. Od nekih sam nasljedovao (jer "preuzeo" bi bilo lažno samokritično) čitave tematske smjerove, kao na primjer smrt od Maeterlincka, a mješavini bukoličnosti i stalno prisutne tame koja mi je kao sklop bila prirodna potvrdu sam pronašao kod Galovića. Na neki način, tako si i tumačim tekstove koje sam čitao. Ne mislim da sam intertekstualan kako bih bio postmoderan i kako bih obrazovanom čitatelju omogućio da se igra detektiva, kako bih poeziju elitizirao: doista je riječ o višestrukom i mnogosmjernom pokušaju komunikacije.

Zbirka unosi i neke nove riječi u hrvatski jezik. Koje i koliko vam je izazov osmišljati ih?

— Nema ih toliko mnogo niti su naročito neobične ili inovativne, ali onda kad sam posezao za nekom novotvorbom, nekako sam to radio zdravorazumski, u smislu: pa eto, ove riječi u rječniku nema, a mogla bi ondje biti, dapače i trebala, jer pretvara neku leksičku asimetriju u simetriju. Uglavnom su to riječi tvorene prefiksima koji osnovicu više modificiraju nego transformiraju, riječ je o dodavanju pridjeva direktnim "zašivanjem". Ima u zbirci protostuba, protustuba, istovanja, neptičjih, nebliskih, bestebnosti. Mislim da su sve lako razumljive, jer sam i sam išao uvijek vrlo logički i u kontekstualnom odnosu s ostatkom misli/rečenice. Nije to ništa izraženo, pogledajte neke druge moje vršnjake, npr. Alena Brleka i Luku Mavretića, oni to u svojim pjesmama rade i češće i kreativnije. Mislim da se kod mene neologizmi mnogo bolje uočavaju u Wordu nego u knjizi: jer ih on zacrvni.



ZA SNAŽAN CEH, PROTIV KLANOVA

Imaju li Vaše pjesme tajne prolaze za koje čitatelj nikad nužno i ne sazna?

— Svakako. Tako je kod svake poezije, osim možda one najizravnije angažirane, ili nekakve salonske, koja se srećom uglavnom više ne piše ili barem ne objavljuje. Što ne znači da je to naročito dobra karakteristika, to je naprosto karakteristika. Da se referiram na nešto što sam rekao gore: recimo, vrlo vjerojatno većina čitatelja nikad neće saznati kako i kamo vode moji prolazi koje otvaraju grančice, lišće i korijenje pojedinih "mojih" biljaka, ili pak neće vidjeti na isti način poveznice između pojedinih citata i aluzija i mojeg teksta, neće im ga osvijetliti na isti način i istom bojom. Ali ni ne trebaju. Meni je važno da poezija, proza, svako umjetničko djelo budu većim svojim dijelom prohodni i jasni, a mislim da je moja poezija gotovo uvijek takva. Ne volim nedisciplinirane asocijativne nizove i konstantno ostranjenje iz retka u redak. Jer poezija mora i komunicirati. A kao i svaki autor, zadržavam sebi pravo da jedan djelić pjesme ostane ipak samo moj, da komotno uživam u tome što je neki zakućak tek moj lirski dnevnik i što si to mogu dopustiti, a da pjesma ipak ostane jasna i izravna svakome čiji je senzibilitet makar i mrvicu srodan mojem. Uostalom, to sve oko otkrivanja prolaza niti nije moja stvar, nego čitateljeva. Mnoge će si, nadam se, i sami stvoriti tamo gdje svjesno nisu bili namjeravani.

Što bi trebalo mijenjati u sustavu poticanja, promocije i popularizacije pjesništva u Hrvatskoj?

— Najprije bi trebalo pokušati promijeniti činjenicu da neka od rijetkih glasila koja dio ili većinu svojeg prostora posvećuju poeziji ne dobivaju ni približno dovoljno državne potpore kako bi mogla normalno i produktivno funkcionirati, kako bi nastavila nešto značiti. Recimo, to što *Zarez* ima velikih problema s izlaženjem ili što je *Quorumu*, časopisu koji je toliko kultan da se po njemu čak nazvalo i generaciju važnih hrvatskih pisaca, ove godine dodijeljeno nula kuna od Grada Zagreba, odnosno

tako je barem bilo prije koji tjedan, mada ne vjerujem da se u međuvremenu nešto promijenilo. Dalje, trebalo bi održavati stare i otvarati nove pjesničke natječaje kako za pjesnike-debitante, tako i za već etablirane autore. I oni bi trebali osiguravati i neke opipljive nagrade, bilo u vidu objave rukopisa, bilo u vidu novčanog iznosa.

Mislim, ipak, da situacija što se tiče vidljivosti pjesnika i poezije u (kulturnoj) javnosti i nije toliko crna koliko bi mogla biti. Dakako, za to su se i sami pjesnici izborili, ali tko će drugi? Mnogo toga ovisi o autorima. Oni imaju mogućnost da pokreću inicijative, da budu odgovorni umjetnički i društveno. Moraju svakako izbjegavati elitizaciju u smislu pisanja samo za druge autore, moraju izbjegavati i ulaganje putem neopravdano blagonaklonih kritika, kao i svako nepotistički koncipirano klanovsko organiziranje. Iako je snažan "ceh" bitan, članovi bi trebali biti meritorni – umjetnički, pa i karakterno. Jer u suprotnom poezija će se samo zatvarati u sebe i nikako neće time postati popularnija. A što se tiče samog pisanja, opet ja – važno je biti (i) jasan. A to znači umjetnički pošten i iskren. Postmodernistička i ina –istička mistificiranja i kađenja teško prohodnim tekstovima doista nisu put prema otvaranju i živom bujanju poezije. To sad govorim prvenstveno mladim autorima, onima koji tek razmišljaju da pristupe objavljivanju, ali i svim čitateljima poezije, kako bi bili kritični. Da sažmem: apeliranje na proračun u poštene svrhe, otvaranje šansi od strane novinara, inicijativa samih autora, iskreno i nepatvoreno pisanje. ■